

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

bakalářská práce

Tabu a jeho tolerance v literatuře pro děti a mládež

Vypracovala: Iva Janusová

Vedoucí práce: Mgr. Romana Fabešová

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 11.7.2017

Iva Janusová

poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Romaně Fabešové za rady, pozitivní přístup, ochotu a trpělivost. Velké díky patří všem, kteří mi poskytli svůj otevřený názor a vložili ve mě důvěru.

Abstrakt

Bakalářská práce *Tabu a jeho tolerance v literatuře pro děti a mládež* se zaměřuje na literaturu s tématem smrti, homosexuality a rozdílného etnika. Cílem této práce bylo zjistit, jak děti na tuto literaturu reagují. V teoretické části se ze začátku soustředím původ slova tabu a dále na vydané knihy. V praktické části se zaměřuji na výzkum se samotnými dětmi.

klíčová slova

tabu, smrt, homosexualita, etnické rozdíly, kontroverzní

Abstract

In my thesis, that is called "Taboo and its Tolerance in Literature for Children and Youth", I focus on literature with serious topics like death, homosexuality, and dissimilarity of ethnic groups. The goal of my thesis is to find out how children and youth react to this kind of literature. In the theoretical part of my thesis, I am concerned with the origin of the word "Tabu" and then with published books. My focus in the practical part is an actual research with children.

Keywords

Taboo, death, homosexuality, dissimilarity of ethnic groups, controversial

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1. Tabu.....	10
1.1 Původ tabu	10
1.2 Cíle tabu podle Sigmunda Freuda.....	10
1.3. Proč lidé vytvářejí tabu	10
2. Tabu v literatuře pro děti a mládež	11
2.1 Smrt.....	11
2.1.1 Jak dítě vnímá smrt	12
2.1.2 Smrt v knize pro děti a mládež	14
2.1.3 Literatura pro děti s tématikou smrti.....	14
2.1.4 Internetové portály	20
2.2 Homosexualita	20
2.2.1 Homosexualita v knize pro děti a mládež.....	21
2.2.2 Literatura pro děti s tématikou homosexuality	21
2.3. Rozdílné etnikum.....	23
2.3.1 Rozdílné etnikum v knize pro děti a mládež.....	24
2.3.2 Literatura pro děti s tématem rozdílného etnika	24
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	27
3. Cíl výzkumného šetření, metodika, výzkumný soubor.....	28
4. Vlastní šetření	29
4.1. Smrt.....	30
4.1.1 Hledání vhodné literatury	30
4.1.2. Seznámení rodičů s literaturou	31
4.1.3. Seznámení dětí s literaturou.....	33
4.2. Homosexualita	36
4.2.1. Hledání vhodné literatury	36

4.2.2 Seznámení rodičů s literaturou	37
4.2.3. Seznámení dětí s literaturou.....	38
4.3. Rozdílné etnikum.....	40
4.3.1. Hledání vhodné literatury	40
4.3.2 Seznámení rodičů s literaturou	41
4.3.3. Seznámení dětí s literaturou.....	42
5. Výsledky	44
6. Diskuze	46
Závěr	47
Seznam použitých zdrojů.....	48

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala tabu témata v literatuře pro děti a mládež. Inspirovala mě ukázka knih na hodině literatury, kde jsem zjistila, že existují tituly pro malé děti s tématem smrti a homosexuality. Proto jsem se v této práci chtěla ponořit do hloubky a zjistit nejen jak děti reagují na tyto knihy, ale jaké vlastně vyšly a vycházejí a jestli je z čeho vybírat.

Témata, která mě zajímala byla právě *smrt, homosexualita a rozdílné etnikum*. Přestože by tato citlivá témata měla být probírána hlavně v rodině dítěte, rodiče často neví, jak správně o nich mluvit, a proto o nich nemluví vůbec. Učitelka v mateřské školce by měla vědět, jak s dětmi o daném tématu mluvit, a poskytnout rodině případnou pomoc.

Cílem bakalářské práce je zjistit, jak děti reagují na tuto literaturu. V teoretické části se soustředím na vymezení základních pojmů a dále na jednotlivá díla, která si jednotlivě představíme. V praktické části do popředí vstupují rodiče a jejich děti, které jsou základem mých výzkumných otázek.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Tabu

1.1 Původ tabu

Sigmund Freud (1911) ve své knize *Totem a tabu* uvádí, že slovo „tabu“ pochází z Polynésie. „Na jedné straně se jím rozumí posvátné, posvěcené, na druhé pak hrozné, nebezpečné, zakázané, nečisté.“ Dále ve své knize uvádí, že „omezení tabu jsou čímsi jiným než náboženskými nebo mravními zákazy. Neodvozují se z příkazů nějakého boha, nýbrž se vlastně zakazují samy sebou. Od mravních zakazů je odlišuje to, že nejsou včleněna v systém, který obecně hlásá a zdůvodňuje nutnost omezení. Zakazům tabu jakékoliv zdůvodnění chybí, jejich původ neznáme; ač se nám zdají nepochopitelné, jsou samozřejmé těm, kdo jsou jim podrobeni“ (Freud, 1911, s. 22).

1.2 Cíle tabu podle Sigmunda Freuda

Tabu by měla zajistit:

1. Ochranu významných osob, jako jsou kněží a náčelníci
2. Zabezpečení slabých žen, dětí a obyčejných lidí vůbec
3. Ochranu před nebezpečím z dotyku mrtvol, z požívání jistých jídel apod.
4. Zajištění proti narušení důležitých životních aktů, jako je narození, sňatek, iniciace, sexuální činnost.
5. Ochranu lidských bytostí před mocí a hněvem bohů a démonů.
6. Ochranu nenarozených a malých dětí před nebezpečím spojeným s chováním rodičů, jako je například pojidání některým pokrmů (Freud, 1911, s. 23).

1.3. Proč lidé vytvářejí tabu

„Obecně se mlčí o tématech, která vnímáme jako ohrožující a s nimiž si z nějakého důvodu nevíme rady. To znamená, že je nad naše síly či schopnosti se s nimi otevřeně konfrontovat, a tudíž nezbyvá, než je z osobního či rodinného příběhu a osobní či rodinné

paměti dočasně nebo natrvalo odstranit.“ (Lábusová, 2016)

Kraft ve své knize *Tabu, magie a sociální skutečnost* uvádí že ze sociologického hlediska se klade důraz na to, že tabu slouží ke zmenšení sociálních konfliktů. protiklady jsou od sebe oddělovány a na některé věci a děje, se kterými je problém s klasifikací, se uvalí tabu (Kraft 2006, s. 96).

2. Tabu v literatuře pro děti a mládež

V kapitole *Tabu v literatuře pro děti a mládež* si představíme tři kontroverzní témata. Jsou jimi smrt, homosexualita a etnická rozdílnost. Učitelka mateřské školy by měla být připravená na případnou pomoc, kterou by i v rámci svých kompetencí jako učitelka, měla případně nabídnout rodině. Již zmíněná témata jsou zde zařazena právě z důvodů toho, že se běžně ve školce neobjevují. Přestože mohou v některých lidech vzbuzovat nepříjemné pocity při komunikaci, jsou naší neodlučitelnou součástí.

2.1 Smrt

Smrt je neodlučitelná součást našeho života. Protože je ale spojena s nevědomostí, vzbuzuje v některých lidech pocit strachu.

Smrt z biologického hlediska je „ukončení veškeré vitální aktivity, kterou živý organismus vyvíjí, udržuje a reprodukuje. Je přirozenou nutností, zákonem, který platí pro všechno živé. Z hlediska biologické evoluce má zásadní význam. Teprve umírání individuí umožňuje vývoj a adaptační šíření jednotlivého druhu. Je vlastně podmínkou evoluce samé. Teprve v posloupnosti generací se může uplatnit selekční princip směřující k zachování druhu i jednotlivých populací. Z tohoto pohledu je smrt funkcí sloužící k vývoji a vzniku dalších životních forem“ (Ondok, 1999, s. 113-114).

Vitoň (2014) se ve své knize *Etický aspekt komunikace v pediatrii a v kontextu s umíráním a smrtí* mluví o tom, že o smrti se svými blízkými nehovoří více než třetina populace. Také

říká, že pro mnohé lidi se jedná o určité tabu, o kterém se nemluví.

Agentura STEM/MARK, která se zabývá marketingovým kvalitativním i kvantitativním výzkumem, vedla v roce 2015 výzkumné šetření Umírání a péče o nevléčitelně nemocné. Výzkumy ukazují, že jsou témata smrti stále tabu. „Stejně jako v roce 2011 a 2013 si většina populace myslí, že se o smrti ve společnosti dostatečně nemluví“. Výzkumy ukazují, že na otázku, zda se ve společnosti dostatečně mluví o smrti, odpovědělo 19 % *rozhodně ne* a 49 % *spíše ne*. Současně 48 % lidí mělo v posledních třech letech¹ bezprostřední zkušenost s umíráním někoho blízkého (STEM/MARK, 2015).

Smrtí a umíráním se zabývala švýcarská lékařka E. K. Rossová, která získala významné jméno v oblasti výzkumu lidské smrti. Více než dvacet let působila ve Spojených státech amerických jako lékařka a popsala jednotlivé fáze truchlení, kterými si prochází jedinec, kterému je diagnostikováno smrtelné onemocnění či v případě mimořádné ztráty. První fází představuje *popření*. Ve druhé fázi si jedinec uvědomí, že v popírání již nemůže pokračovat a nastupuje *hněv a odmítání*. Třetí fáze je doprovázena *smlouváním a vyjednáváním*, kdy jedinec hledá naději. Ve čtvrté fázi jedinec upadá do *deprese*, po které následuje poslední fáze *smíření*.

2.1.1 Jak dítě vnímá smrt

V této kapitole se soustředím na to, jak dítě vnímá smrt. Jsou zde uvedeny důležité věkové mezníky, kdy a jak je dítě schopno tyto souvislosti chápat a s čím si smrt spojuje.

V první řadě záleží na věku dítěte. Důležitá je jeho úroveň mentálních schopností a dovedností.

Děti do tří let nechápu rozdíl mezi životem a smrtí, reagují jen na přítomnost či

¹ Výzkumy proběhly v roce 2015

nepřítomnost osoby, se kterou přicházejí do styku a na kterou si zvykli. Pokud není tato potřeba naplněná, může u dítěte dojít k tzv. separační úzkosti (Plevová, Slowik, 2010). Podle Kübler-Rossové si děti v tomto věku smrt spojí spíše s krví, chybějící končetinou apod.

Děti v předškolním a mladším školním věku (4-8 let) jsou v chápání smrti ovlivňovány pohádkami, kde je smrt spojována s dočasným stavem bytosti. Věří, že bytost může dál chodit, radit, škodit. Děti v tomto věku mohou trpět poruchami spánku, neklidem, úzkostí a hledáním osoby. Také bývají opomíjeny v souvislosti s umíráním a pohřbem. Dostává se jim vyhýbavých odpovědí, které se projevují zvýšeným pocitem nejistoty (Plevová, Slowik, 2010). Milena Šubrtová (2007) ve své knize *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež* mluví o důležitosti dětské účasti na pohřbu. Pozitivně ovlivňovala nejen samotné vztahy v rodině, ale také v místě bydliště.

V *devíti letech* začínají děti chápat definitivu. Věk ovšem závisí na individuální vyspělosti dítěte. Například Šubrtová (2007) zmiňuje desátý až jedenáctý s ohledem na zmíněnou individuální vyspělost. Dítě v tomto věku si začíná uvědomovat, že staří lidé umírají dříve a že i oni samy v budoucnosti zemřou.

Psycholožky Iva Jungwirthová a Alena Vávrová (Vychodilová, © 2011), v rozhovoru pro internetový portál Idnes.cz, mluví o tom, proč mluvit otevřeně s dětmi o smrti. Rodiče by podle nich měli s dětmi mluvit co nejvíce upřímně. Pracovat se slovy, kterým dítě rozumí a vypomocť si třeba květinou či zvířetem. Nemáme dětem tvrdit, že mrtvý někam odjel, ani že usnul. Dítě čeká, že se mrtvý probudí, vysvětluje psycholožka Jungwirthová. Dítě by se mohlo začít bát chodit do postele. V rozhovoru jsou také zmíněny dětské knihy, které pomohou při vysvětlování. Doporučují tituly jako je *Neplač, muchomůrko, Bratří Lvi srdce, Když dinosaurům někdo umře* a *Myši patří do nebe*.

2.1.2 Smrt v knize pro děti a mládež

Když začneme mluvit o knihách s tematikou smrti, je důležité zmínit jméno Mileny Šubrtové, která se tímto tématem zabývá. Ve své knize *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež* (2007) zmiňuje jedinečný vliv umělecké literatury na dítě. Šubrtová v jedné z recenzí říká, že „téma smrti bylo z dětské literatury od druhé poloviny 20. století postupně vytěsněno a výrazněji se začalo vracet až v 90. letech 20. století [...]“ (Šubrtová, ©2013)

Martina Špinková z organizace Cesta domů v rozhovoru pro časopis *Informatorium 3-8* pojednává i o důležitosti mateřské školy. Podle ní si děti nosí důležitá témata do školky, protože zde tráví velkou část dne a učitelka by neměla mlčet. Mnoho dospělých se smrti bojí a nevědí, jak na otázky dětí reagovat. „U nás v Cestě domů se kromě jiného věnujeme i vydávání knížek na nelehká témata spojená se smrtí, ale i se smutkem, strachem nebo úzkostí. Snažíme se, aby to byly knížky, které děti zaujmou, a víme, že malým dětem vždycky někdo kouká přes rameno. Nabízíme v nich nejen pochopení pro děti a pro to, jak se cítí, ale i ‚nápovědu‘ pro dospělé, aby věděli, jak mají dětem odpovídat a jak se jich dál ptát. A dospělým našimi knihami nabízíme i pomoc, aby se sami přestali tématu smrti bát. Věřím, že naše knihy pomohou dospělým najít cestu, jak s dětmi o tomto tématu mluvit“ (Těthalová, 2016).

2.1.3 Literatura pro děti s tematikou smrti

Na začátku je důležité uvést vydavatelství Cesta domů, které za poslední roky vydalo hned několik knih, které se soustředí na smrt v knize pro děti. Také v jejich vydavatelství najdete knihy, které mohou být dobrým pomocníkem pro dospívající a dospělé lidi.

Tereza Říčanová – Kozí knížka

Vydalo nakladatelství Baobab v roce 2005

Kozí knížka je originální právě svojí upřímností. Čtenářům zde ukazuje život kozy Lízinky na venkově, a to bez cenzury. V knize se s naprostou přirozeností otevřeně dětem ukazuje, jak koza vlastně vypadá, co jí, je zde ukázáno také její vyměšování, kopulace a následná březost. Protože je *Kozí knížka* zaměřené na pravdu, setkáme se v ní i se samotnou smrtí, kdy se Lízinky kůzle zabije na maso. Dětem se zde otvírá rovina upřímnosti, kde mohou vidět život hospodářských zvířat.

Iva Procházková – Myši patří do nebe

Ilustrovala Markéta Prachatická

Vydalo nakladatelství Albatros v roce 2006

Myši patří do nebe je dobrodružná kniha pro děti od sedmi let. Najdeme v ní smrt, ale také hluboké přátelství. Hned v počátku příběhu se seznámíme s myškou Šupito, jak se snaží utéct před lišákem Bělobřichem. Nedává ale dobrý pozor, zakopne o zátku od piva a zemře. Po své smrti se znovu setká se svými příbuznými, kteří Šupito pomohou dostat se ke Kozí bráně, kde projde „očistcem“ a pokračuje do nebe. Tam se zanedlouho potká se svým pozemským rivalem Bělobřichem, se kterým si začnou povídat a vytvářet si přátelství.

Procházková získala za tuto knihu ocenění Zlatá stuha v roce 2006 a v roce 2007 cenu Magnesia Litera. Titul *Myši patří do nebe* je také v repertoáru cyklu scénického čtení LiStOVáNí.

Laurie Krasny Brown a Marc Brown – Když dinosaurům někdo umře

Malá knížka o velkých starostech pro malé i velké

Přeložila Martina Špínková

Vydalo nakladatelství Cesta domů 2010

Americká kniha *Když dinosaurům někdo umře* je určena hlavně pro malé děti. Může ale být také dobrým pomocníkem pro učitelku nebo rodiče, když neví, jak s dětmi o smrti mluvit. Kniha je doporučována MŠMT jako vhodná pomůcka.

Jak název napovídá, celou knihou nás doprovází zelení dinosauři. Příběh na sebe nenavazuje. Na každé straně se nám autor snaží odpovědět na otázky vztahující se ke smrti. „Co to vlastně je, být živý? Proč ale umíráme? Jak se to stane?“ Na konci knihy najdeme nápady na to, jak na milovanou osobu nezapomenout. Můžeme například na jeho počest zasadit strom, vystavit si fotografii, pokusit se milovaného nakreslit, povídat si o něm s rodinou, navštívit jeho hrob nebo se za něj pomodlit.

Kitty Crowther – Návštěva malé smrti

přeložila Tereza Horváthová

vydalo nakladatelství Baobab v roce 2013

Kniha vypráví o malé smrti, kterou nemá nikdo rád. Nikdo s ní nemluví, všichni pláčou a myslí si, že jsou v pekle. Potom se ale všechno změní, když si malá smrt dojde pro malou Evelínu. Konečně ji někdo rád vidí a nepláče. Evelína s malou smrtí mluví o své nemoci, o bolesti, kterou musela prožít. Než se odeberou na druhý břeh, užijí si společně spoustu legrace. Malá smrt se od holčičky naučí hrát a čas se pro ně zastaví. Nakonec se ale musí rozloučit, aby se mohla vydat na cestu do nového života. Malá smrt ale nezůstane dlouho sama, protože se k ní Evelína s úsměvem vrátí jako anděl, aby spolu chodily ruku v ruce.

Kniha mluví hlavně svými ilustracemi, které jsou jednoduché, provzdušněné, kreslené pastelkami a působí velice příjemně.

Kateřina Suřková – Počkej, milá smrti

Vydalo nakladatelství Arbor Vitae v roce 2013

Počkej, milá smrti je dílo, které je zajímavé tím, že autorka čerpá z vlastních zážitků. Vypráví o smrti kocourka z pohledu malé dívky. Dílo má pomoci rodičům mluvit s dětmi o smrti. V knize převažuje modrá barva a působí velice lehce a příjemně. Čtenář zde najde jak samotné vyprávění, tak i text provázený lidovou písní *Počkej, milá smrti*. Autorka v knize vysvětluje jednotlivé pasáže z písně, jako je například slovo „veta“, ale také ukazuje, jak se melodie zapisuje. Celou knihou nás tak doprovází a směřuje k jednotlivým úkolům a úvahám. Jak už bylo zmíněno, příběh o kocourkovi Kubíčkovvi vypráví malá dívenka, ze svého dětského pohledu. Podělí se s námi o cestě, kterou podstoupili, a o konci nemocného mazlíčka, kterého museli nechat uspat.

Lenka Rožnovská – Bílý tygr

ilustrovala Iveta Autratová

Vydalo nakladatelství Grada v roce 2013

Knih je poetická bajka. Ze začátku nás autorka uvede do scenerie a seznámí nás s tygřicí Tarou, která se chystá na námluvy. Malý čtenář se proto dozví, jak takové námluvy mezi šelmami vypadají. Taře se za nějaký čas narodí dvě mláďata, přičemž jedno s bílou srstí. Protože svou barvou neohrožuje mládě pouze sebe, musí se matka rozhodnout co udělá dál. Přemýšlí, že mládě zakousne, ale v poslední chvíli si to rozmyslí a mládě odnese ke skále. Malý tygr pád ze skály přežije díky člověku. Kniha čtenáři otevírá prostor pro přemýšlení. Dotýká se nejen tématu smrti, ale také pytláctví, jinakosti a vztahu člověka s divokým zvířetem

Martina Špinková – Anna a Anička

O životě na začátku a na konci

Vydalo nakladatelství Cesta domů v roce 2014

Autorka této knihy je i zároveň ředitelka sdružení *Cesta domů*. *Anna a Anička* je půvabná

kniha, nejen svým textem, ale i ilustracemi, které příjemně doprovázejí celou knihu. Jsou malované vodovými barvami, kde převažuje růžová. Každá strana textu je doplněna obrázkem, který je spojen s příběhem.

Celá kniha se soustředí na společný vztah mezi babičkou a vnučkou. Anička s Annou zažívá spoustu zajímavých chvil a jak čas utíká, babička pomalu stárne a umírá. Jsou spolu až do poslední chvíle, kdy babička zemře. Malá Anička se rozloučí s babičkou na pohřbu, kde si společně se svojí rodinou vypráví příběhy a zážitky. Přesto dbá Anička na to, aby neprozrazovala jejich tajemství, které patří jenom jim. Tím to ale nekončí. Anička na ni stále vzpomíná a najde způsob, jak si s ní hrát i po její smrti. Obsah knihy jednoznačně koresponduje s dodatkem knihy, který říká, že je kniha o začátku života i o jeho konci.

Jostein Gaarder – Anton a Jonatán

Ilustroval Akin Düzakin

Vydalo nakladatelství Albatros v roce 2014

Anton a Jonatán je původem norská kniha, která může na někoho působit netypicky, jelikož je psána z pohledu neživého medvěda Antona, který vypráví o jeho kamarádu Jonatánu a o jejich společných cestách. Společně zažívají fantastické příběhy, například ve vesmíru, v ponorce a ve vlaku. Anton s Jonatánem se ale při své cestě na kole srazí s nákladním vozem a plyšový medvěd, jak už bylo řečeno, nám vypráví vše z jeho perspektivy. Jak vidí přijíždět záchranku, skutečnost, že Jonatán krvácí z hlavy a čekání v nemocnici. Protože má kniha otevřený konec, kde není jasně napsáno, že chlapec Jonatán zemře, může na některé čtenáře působit lehce zmateně.

Michael Stavarich – Děvčátko s kosou

Přeložila Michaela Škultéty

Ilustrovala Dorothee Schwab

Vydalo nakladatelství Portál v roce 2015

Kniha vypráví o malé Smrtečce, kterou její otec Smrtka pošle do světa s jeho velkou kosou, aby sama přišla na to, o čem život je. Malá dívka, oblečená v černé kutně, putuje z jednoho města do města a my sledujeme, jak pomalu dospívá. Po nehodě se žlutým kbelíkem vystřídá černý oděv za žluté šaty a jak Smrtečka roste, šaty jsou jí menší a menší. Z děvčátka se stane dospělá žena. Na svých cestách zažije zajímavé situace, jako je například setkání se smečkou divokých psů.

Dílo získalo Cenu města Vídně za literaturu pro děti a mládež (2010) a bylo nominováno na Čestnou listinu IBBY (2012).

Pernilla Stalfelt – O smrti smrtoucí

Přeložila Dagmar Hartlová

Vydalo nakladatelství Cesta domů v roce 2016

Dílo na první pohled zaujme svými ilustracemi, které hezky doprovází celý text. Samotný obsah bez zábran popisuje témata, která se smrtí úzce souvisí. Vysvětluje dětem, že koloběh života se nedotýká pouze lidí, že příčin smrti existuje mnoho a že se nemusíme bát toho, že doopravdy nevíme, co po smrti následuje. V knize najdeme ukázkou pohřebních rituálů z Mexika a celá kniha se uzavírá Písní shůry.

Kniha je velice originální a přitažlivá. To, co se nám dospělým může zdát jako smutné a děsivé, může v dětech vytvořit povědomí o smrti a vytvořit v nich tak prostor pro otázky.

Daniel Rušar – Kamzíkův velký skok

Ilustroval Ľuboslav Paľo

Vydalo nakladatelství Portál v roce 2016

Kamzíkův velký skok je alegorický příběh kamzíka, kterému zemře jeho starší bratr a on se s tím snaží vyrovnat. Musí překonat strach a udělat velký skok vpřed.

Kniha je určena především pro předškolní děti. Ilustrace jsou barevně laděné a odpovídají

emocím kamzíka. Objevuje se zde také určitá posloupnost, kterou kamzík prochází – hněv ze ztráty bratra, rozloučení se s bratrem, smutek ze ztráty, nejistota a vzpomínání. Celým procesem ho doprovází jeho matka, která mu je oporou.

2.1.4 Internetové portály

Prvním zmíněným portálem je **Cesta domů**, která vznikla v roce 2001 jako občanské sdružení usilující o zásadní zlepšení péče o nevléčitelně nemocné, umírající a jejich rodiny v České republice. Sdružení má 77 členů.

Nakladatelství **Cesta domů** se představuje jako malé nakladatelství, které chce přispět ke zlepšení informovanosti o umírání, smrti a péči o umírající. Vychází zde knihy jak pro děti, tak pro dospělé.

mezi další zajímavý web patří **mojesmrt.cz**, kde si můžeme sestavit seznam posledních přání, nebo se dozvědět, jak nahlíží na smrt veřejnost i lékaři. Dotýká se zde dalšího tabu, jímž je eutanázie.

2.2 Homosexualita

Porozumět znamená podívat se na problém z pohledu těch, kteří jsou uvnitř něj (Janošová, 2000, str.9)

Homosexualita je jedno z témat, které mezi tabu rozhodně patří. Janošová (2000) uvádí, že se všichni s homosexualitou setkáváme především ve velkých městech. Tyto osoby běžně potkáváme, protože tvoří čtyři procenta naší populace. Autorka ve své knize *Homosexualita v názorech současné společnosti* zmiňuje, že každý patříme do nějaké menšiny, a proto se nás týká i tato. Neměli bychom se nechat vést vzorem, který máme nastavený. Pod pojmem lesba si mnozí z nás představí ženu oblečenou v mužském oblečení s nakrátko ostříhanými vlasy. Výzkumy toto tvrzení naopak vyvrací.

Mezi další ožehavé téma patří například adopce homosexuálním párem. V knize *Děti a jejich homosexualita* autoři uvádějí, že první výzkumy o dopadu výchovy homosexuálními páry začaly v 90. letech. V rodinách lesbických matek se jak dívky, tak chlapci chovali méně v souladu s genderovými normami. Chlapci byli méně agresivní, lépe sdělovali emoce a dívky si vybíraly povolání typičtější pro chlapce. Také si děti hrály více s dětmi opačného pohlaví (Nedbálková, Polášková, 2004).

2.2.1 Homosexualita v knize pro děti a mládež

První autorkou, která vydala knihu s tématem homosexuality v knize pro děti v České republice, můžeme považovat Markétu Pilátovou a její knihu *Jura a lama*, kterou vydalo nakladatelství LePress v roce 2012. Markéta Pilátová dostala za tuto knihu ocenění BeProud. Spolu s nizozemskou knihou *Princ a princ*, která v České republice vyšla v roce 2013, od Lindy de Haan, je to už druhá kniha s homosexuální tematikou u nás v České republice.

2.2.2 Literatura pro děti s tematikou homosexuality

Markéta Pilátová – Jura a lama

Ilustrovala Dora Dutková

Vydalo nakladatelství LePress v roce 2012.

V knize se vypráví o chlapci jménem Jura, který bydlí se svými dvěma maminkami (Julou a Jolou) na farmě v horách, kde společně pečují o ovce a brazilské lamy. Autorka sama o knize říká, že nebylo v úmyslu nutit dětem do hlavy homosexuální témata, uvádí v rozhovoru pro ČT24. Jen se jich citlivě dotýká a ukazuje rodinu v trochu netradičním uskupení. Přestože kniha vypráví příběh o zvířátkách, který je podaný vtipnou formou, narazila Pilátová při předčítání na školách na odpor, právě kvůli homosexuální tematice (© Česká televize, 1996–2016).

Markéta Pilátová v rozhovoru s Petrou Šmejdovou uvedla, že k napsání knihy ji inspirovalo několik věcí najednou. První z nich bylo její stěhování se do hor, kde mohla pozorovat svobodu lidí a zvířat, nizozemská kniha *Princ a princ* a také její dvě lesbické kamarádky, které spolu vychovávají dítě. Díky tomu vznikla kniha *Jura a lama*.

Adéla Elbel, překladatelka knihy *Princ a princ*, se ke knize vyjadřuje se slovy, že Markéta Pilátová má celou situaci těžší, protože na rozdíl od nizozemských autorek, je Pilátová především spisovatelka.

Linda de Haan – Princ a princ

Přeložila Adéla Elbel

Vydalo nakladatelství Meander v roce 2013

Princ a princ je pohádka určená pro děti od tří let. Pohádka vypráví o staré královně, kterou už nebaví sedět na trůně, a tak nabádá svého syna, aby se porozhlédl po nějaké princezně. Princovi se ale žádná princezna nelíbí, až jednou uvidí za princeznu stát jejího bratra, do kterého se zamiluje.

Knihu objevila Adéla Elbel, která na crowdfundingovém² portálu sbírala peníze od lidí, na její vydání tady v České republice. Adéla Elbel tvrdí, že kniha nemá děti nabádat k homosexualitě, jen ji ukazuje jako naprosto normální věc. Přesto není v některých knihovnách dostupná a na některých školách se rodiče bouřili proti jejímu předčítání. V USA byla dokonce zakázaná. Elbel také uvádí, že v Nizozemsku takových knih vyšlo a vychází spousta. Jsou prý více otevřeny tématům, jako je eutanazie nebo homoparentalita (© Česká televize, 1996–2016).

Na otázku, jestli se setkala ona s nějakým odporem lidí ke knize, odpovídá: „V mém okolí jsem žádnou přímou negativní reakci nezaznamenala. Možná si to ti lidé radši nechali pro

²Crowdfunding – způsob financování, při kterém více lidí přispívá menším obnosem k cílové částce.

sebe. I když já asi své okolí až tak nešokovala. To nakladatelka, paní Pecháčková, na tom byla hůř, musela čelit spoustě naštvaných a pohoršených reakcí. Od ní bylo vydání knížky velmi odvážným krokem“. I přesto v Meandru plánují vydat pokračování knihy *Král a král a rodina*, kde se tematizuje o adopci dítěte homosexuálním párem. (Meander, © 2014)

Psycholog Jaroslav Šturma v rozhovoru pro Českou televizi uvedl, že je přirozené, že vycházejí různě orientované knihy, jelikož žijeme v pestrém světě. „Princ a princ je však jakousi pomůckou, jak v dítěti vybudovat toleranci, aniž by se rodiče museli bát, že by došlo k poškození jeho vnímání tradičního modelu rodiny“. Také dodává, že je na rodiči, zda dítěti knihu předloží. Je jasné, že děti si všimnou, že pro kamaráda přijdou do školky dvě maminky. Potom je na rodičích, aby zapřeli svoji homofobní stránku a s dětmi otevřeně mluvili o tématu (Šturma, 2013).

2.3. Rozdílné etnikum

Dnešní doba si žádá vůči etnickým skupinám pochopení. Často jsou menšiny středem šikany a diskriminace a je důležité začít v dětech pěstovat vzájemný respekt již útlém věku. Výborné místo se nabízí již v mateřské škole. Dokonce v RVP PV najdeme kapitolu věnovanou multikulturní výchově.

Tomáš Halík (2011) ve své knize *Smířená různost* mluví o tom, že pochopit jinakost znamená vzdát se jistého triumfalismu, tzn. představy, že já jsem vlastníkem vší pravdy. Podstatné je přiznat a uvědomit si svou omezenost a konečnost, protože každý se dívá na svět z jiné perspektivy. Pavel Pekárek (1997) vyjádřil podle Pavla Říčana (1998) jediné řešení, které vystihl slovy „my s nimi musíme chtít žít“.

2.3.1 Rozdílné etnikum v knize pro děti a mládež

Kniha je vhodný prostředek, jak v dítěti začít pěstovat rasovou snášenlivost vůči jedincům, či skupinám ve společnosti.

Pavel Říčan (1998) se ve své knize zmiňuje o romské pohádce, která patří ke světovému pokladu tohoto žánru. Ve své knize také cituje Margitu Reiznerovou (1993) a říká, že romské pohádky předkládají „[...] vzory dobra, krásy a lidskosti [...] Dávny romský hrdina neměl nic než rozum a důvtip, soucitné srdce a ničím nenarušenou víru v Boha.“

2.3.2 Literatura pro děti s tématem rozdílného etnika

Hana Doskočilová – O Mamě Romě a romském pámbíčkoví

Dvanáct romských přikázání, jak je svým dětem vypravují romské maminky

Ilustroval Gabriel Filcík

Vydalo nakladatelství Amulet v roce 2001

Kniha obsahuje dvanáct romských přikázání tak, jak je vypráví romské maminky svým dětem. Každá kapitola v sobě skrývá několik podkapitol. Najdeme zde pohádky z Bible, z řeckých bájí a také pohádky z různých koutů světa. Dílo je doprovázeno barevnými ilustracemi Gabriela Filcíka.

Ivona Březinová – Začarovaná třída

Ilustroval Jaromír F. Palme

Vydalo nakladatelství JaS v roce 2002

Kniha vypráví o třídě 3. A, kam přistoupí tři noví kluci. Čáryfuk, Máryfuk a Podkočárník. Jejich rodiče jsou kouzelníci a zastavili se ve městě kvůli svým vystoupením. Ale ani jejich synové nejsou obyčejní. Od té doby, co nastoupí do školy, začnou se v hodinách dít zvláštní věci. Například ožívají obrázky v hodinách výtvarné výchovy, nebo se z učebny

stane kluziště. Kniha končí zpíváním písničky *Beskyde, Beskyde*, kdy paní učitelka vyzdvihuje hudební talent tří chlapců. Kniha je doprovázena černobílými ilustracemi Jaromíra F. Palme.

„Ti nejmenší samozřejmě podtext knihy ještě chápat nemohou. Neví, že romské děti ve většině případů stojí na okraji společnosti a tato kniha by jim měla pomoci zjistit, že jsou stejní jako „bílí““ (Dočkalová, 2012). Kniha *Začarovaná třída* byla přeložena do jiných jazyků jako například do francouzštiny, srbštiny a slovenštiny. V roce 2004 byla zapsána *Honour list IBBY*.³

Markéta Pilátová – Kiko a tajemství papírového motýla

Ilustroval Daniel Michalík

Vydalo nakladatelství Meander v roce 2010

Kniha vypráví o japonské holčičce Kiko, která se se svojí rodinou musí opět přestěhovat, tentokrát do České republiky. Její tatínek restauruje knihy, a proto nás příběh zavede do Kroměříže (rodné město autorky), kde můžeme vidět mimo jiné i starý zámek z „jiného“ pohledu. Kiko se v Kroměříži seznamuje s novými spolužáky, a jelikož neumí dobře česky, místo jazyka využívá hlavně tradiční japonské skládanky origami. Příběh nabere fantastičtější nádech, když náměsíčná Kiko začne řešit záhadu spojenou právě s otcovou restaurovanou knihou.

Lucie Jarkovská se v recenzi na portále iLiteratura.cz vyjadřuje: „Kdybyste chtěli svým dětem koupit jako dárek knížku a váhali byste, zda sáhnout po příběhu, který v dnešním globalizovaném světě přivede zájem vašich ratolestí k něčemu místnímu, co u Walta Disneye zaručeně nenajdou, anebo zda vyhledat spíše něco, co v proudu sílícího konzervatismu a xenofobie povzbudí jejich multikulturní orientaci, doporučuji vám knížku Markéty Pilátové *Kiko a tajemství papírového motýla*.“

³ Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu.

Kniha byla v roce 2011 nominovaná na cenu Magnesia Litera.

Gejza Demeter – Ráj na zemi

Ilustrovala Martina Špínková

Vydalo nakladatelství Triáda v roce 2011

Na první pohled zaujme kniha svými ilustracemi. Černé obrázky doprovázené červeným textem a pohádky, jaké neznáme. Hned první pohádka, která se jmenuje stejně jako kniha *Ráj na zemi*, nám vypráví „epos o stvoření“ jak ho neznáme. Dále v knize narazíme na čerty, zakleté princezny, draky a čaroděje.

„Romské pohádky – něco po čem jsem marně pátral“ (Demeter, 2011). Takhle autor v úvodu knihy vysvětluje, proč on jako prozaik a novinář, napsal knihu s romskými pohádkami. Jedná se o pohádky, které slýchal jako dítě od svého dědečka.

Markéta Pilátová – Kiko a tulipán

Ilustroval Daniel Michalík

Vydalo nakladatelství Meander v roce 2016

Dalším dílem o japonské holčičce je *Kiko a Tulipán*. Kiko se se svou rodinou opět stěhuje. Tentokrát na zámek do Velkých Losin, kde bude otec restaurovat další knihu. Rozloučí se proto s kamarády a sbalí si kufry. Náměsíčná Kiko se v zámecké zahradě seznámí s ožvlými kamennými trpaslíky a s Archivářkou, kterou zde zaklel zlý kouzelník. Ten si myslí, že Kiko umí pomocí skládání origami zastavovat čas, a proto uvězní i ji. Ta se ovšem nevzdá a vyzve kouzelníka na souboj ve skládání origami.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3. Cíl výzkumného šetření, metodika, výzkumný soubor

Cíl

Cílem výzkumné studie bylo zjistit, jak děti předškolního věku reagují na literaturu s tématem smrti, homosexuality a etnických rozdílů. Také mě zajímalo, jaké tituly vychází v oblasti této problematiky. Dále se soustředím na jejich dostupnost a co si o knihách myslí rodiče.

Výzkumné otázky

Jak reagují děti na literaturu s tématem smrti?

Jak reagují děti na literaturu s tématem homosexuality?

Jak reagují děti na literaturu s tématem etnické rozdílnosti?

Jsou rodiče otevřeni kontroverzním tématům?

Lze snadno najít knihy s těmito tématy?

Metodologie

K vyhodnocení praktické části bylo využito kvalitativního výzkumu. Při jejím zpracování byla použita technika polostrukturovaného rozhovoru, tedy částečně řízeného. Podle Skutila (2011) se tazatel řídí předem připravených otázek, ale zároveň reaguje na respondenta. Umožňuje tak větší prostor pro případné otázky. Rozhovory probíhaly ve školním a rodinném prostředí. Jednalo se o individuální i skupinové rozhovory. Pro zachování anonymity jsou použita falešná jména. Při svém výzkumu jsem některé knihy četla dětem já a některé rodiče. Jako další byla využita metoda pozorování. Pozorovala jsem, která kniha děti zaujme, jestli si děti samy všimnou důležitých prvků v knize a jejich samotných postřehů. Všechny rozhovory byly nahrány za písemného souhlasu rodičů a následně přepsány.

Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek obsahoval šest dětí od čtyř do sedmi let, z toho tři holky a tři kluci. S těmito dětmi probíhalo individuální čtení knih. Předčítání knih se konalo i ve velké skupině, čtyřicet dětí najednou během odpoledního odpočinku.

Tabulka 1 - Seznam dětí

Jméno	Věk
Eduard	4 roky
Julie	5 let
Zuzana	6 let
Jakub	6 let
Adéla	6 let
Rudolf	7 let

4. Vlastní šetření

Samotný výzkum trval od konce roku 2014 do května roku 2017. Skládal se z několika postupů. V první řadě se jednalo o to, najít dostatek vhodných knih. Další fází bylo seznámit samotné rodiče s knihami. Každý rodič měl možnost si vzít domů jednotlivé ukázky z knih a podle toho se rozhodnout, zda si nějakou vyberou, nebo v lepším případě, nechají vybrat děti. Poslední fází bylo čtení knihy dětem.

Proces

1. Zajistit dostatečné množství knih pro výzkum.
2. Seznámit rodiče dětí s touto literaturou/ Požádat o svolení o přečtení.
3. Samotné čtení knihy dětem.

4.1. Smrt

Téma smrti v literatuře je naprosto běžné. Každá mateřská školka vlastní knihy, kde dobro vyhrává nad zlem a antihrdinové běžně umírají. Co když ale dítěti zemře například domácí zvíře. Je nadosah nějaká kniha, která poskytne případnou pomoc ve vysvětlování.

4.1.1 Hledání vhodné literatury

Pro své hledání jsem využila

- Knihovna
- diskuzní fóra
- osoby ve svém okolí
- internetové portály - iLiteratura.cz

Na webových stránkách databazeknih.cz jsem otevřela fórum s titulem „smrt v literatuře pro děti a mládež“ a poprosila tak veřejnost o inspirace na zajímavé knižní tituly. Odezvy nastaly téměř okamžitě a z velké části byly i velice příjemné. Nespočet lidí doporučovalo knihy, které byly bohužel nevhodné pro můj výzkum, protože obsahovaly tituly pro starší děti, někteří a do soukromých zpráv posílali inspirace. Velmi často zazněly tituly od autorky Astrid Lindgrenové – *Bratři Lví srdce a Mio, můj Mio*. Na druhou stranu zaznělo několik názorů, že dítě předškolního a mladšího školního věku by se s tématem smrti seznamovat nemělo.

Tabulka 2 – Šmidingerova knihovna, oddělení pro děti (aktuální k dubnu 2017), klíč. sl. „smrt“⁴

Název autora	Název knihy	Rok vydání
Crowther Kitty	Návštěva malé smrti	2013
Brown Laurene Krasny	Když Dinosaurům někdo umře	2014
Sušková Kateřina	Počkej, milá smrti	2014
Špinková Martina	Anna a Anička	2014
Stavarič Michael	Děvčátko s kosou	2015
Rušar Daniel	Kamzíkův velký skok	2016
Stalfelt Pernilla	O smrti smrtoucí	2016

4.1.2. Seznámení rodičů s literaturou

Přestože jsem narazila u některých rodičů na podezřívavost vůči knihám, souhlasilo jich šest ze dvaceti. Některé maminky měly strach, že jejich děti jsou až moc citlivé na to, aby téma zvládly.

Tabulka 3- Seznam nabízených knih

Název autora	název knihy
Brown Laurie Krasny a Brown Marc	Když dinosaurům někdo umře
Crowther Kitty	návštěva malé smrti
Gaarder Jostein	Anton a Jonatán

⁴ Tabulka obsahuje jen knihy hodící se pro malé děti. Na webových stránkách seznam obsahuje další, které jsou ovšem určeny starším dětem.

Procházková Iva	Myši patří do nebe
Rožnovská Lenka	Bílý tygr
Rušar Daniel	Kamzíkův velký skok
Říčanová Tereza	Kozí knížka
Stalfelt Pernilla	O smrti smrtoucí
Stavarič Michael	Děvčátko s kosou
Sušková Kateřina	Počkej, milá smrti
Špinková Martina	Anna a Anička

Rodiče

Někteří rodiče se chtěli k tématu smrti vyjádřit. Vysvětlit proč se čtením souhlasili.

Rodiče Eduarda a Julie

„Děti si najdou vlastní způsob, jak budou chápat smrt. Julinka si například myslí, že je naše babička v nebičku, dokonce si sama představuje, jak to tam asi vypadá.“ S oběma dětmi mluví naprosto otevřeně. „Není důvod obávat se, že by snad měly bát. Prostě to cítí po svém. Je důležité o tom mluvit, nemlčet. Smrt je stejně kolem nás, vidí to každý den v televizi, slyší v rádiu, prostě je toho nevyvarujem.“ Také jim přijde důležité, aby se děti mohly rozhodnout, zda chtějí jít na pohřeb.

Rodiče Adélky

Maminka byla zpočátku nejistá, jestli je to dobrý nápad. Adélka je prý velmi citlivá, a proto má strach z toho, aby neplakala. Společně jsme si povídaly o tom, jak bude čtení probíhat. „Když ona je strašná cítá, když vidí někdy televizní zprávy, tak mi doma pláče. O smrti doma moc nemluvíme, vím, že je to asi špatně. Na pohřeb bych jí taky nevzala.“

Rodiče Rudolfa

Ruda chodí do první třídy základní školy a v rodině se o smrti mluví otevřeně. Maminka mluvila o tom, že je syn velice senzitivní a velice rád nad věcmi přemýšlí. „Jednou se mi stalo, že jsme byli na chatě a Rudík říkal, že dole pod kopcem stojí starý pán. Žádný tam ale nestál. S naprostým klidem jsem se ptala, jak vypadá, jestli mi ho dokáže popsat. A to bylo Rudovi tři roky. Prostě si vidí věci po svém. Říkám, že je takové moje médium. Vidí věci, které já nevidím. Proto by stejně nemělo cenu nějak mu lhát.“

4.1.3. Seznámení dětí s literaturou

Děti si mohly samy zvolit, která kniha je oslovila a kterou si přejí číst. Některé tituly jen prohlédly a zase zavřely. (Tabulka 3- Seznam nabízených knih)

Eduard a Julie

Ačkoli se jedná o sourozence rozhovor proběhl s každým samostatně v jejich rodinném domě. K dispozici jsme měli dostatek času a v domě panovala dobrá nálada. Oba sourozenci se na knihy těšili.

Eda si vybral knihu *Když dinosaurům někdo umře*. Pár minut si ji prohlížel a sám mi sděloval postřehy: „podívej tady je asi dinosauří mamka a tatka tady.“ Na otázku, proč si ji vybral, odpověděl „protože mám rád dinosaury“. Všiml si mrtvého ptáčka a okomentoval to slovy „my jsme taky jednou viděli ptáčka. Letěl vysoko ve stromech.“ V rozhovoru jsem se dále dozvěděla, že ve skutečnosti mrtvého ptáčka neviděl, nebo si to nepamatuje. Být mrtvý pro něj znamená ležet, mít zavřené oči a necítit nohy.

Podle Edy je kniha o velké dinosauří rodině, které zažívá nejspíš nějaká dobrodružství. Kniha se mu podle jeho slov líbila a chtěl by ji mít doma.

Julii zaujala růžová kniha *Anna a Anička*. V knize si samostatně listovala a poté se mě zeptala, o čem kniha je. Julince se líbily světlé ilustrace, které působí podle jejích slov „holčičkovsky“. Při listování knihou jsem se zeptala, jestli se jí líbí, že je malá Anička stále s její babičkou, i když umírá. „Jo, proč by s ní nebyla, dyť se mají rádi. A ta panenka asi taky, když s ní spala.“ Umírání babičky Julince nepřipadalo smutné. „Vždyť se zase uvidí, nebo si zatelefonují, jak to dělávaly.“ Kniha se jí líbila a přála by si ji hlavně proto, že má pěkné obrázky.

Jakub

Rozhovor proběhl individuálně ve školce během odpoledního odpočinku v prázdné třídě. Kuba se těšil a měl dobrou náladu.

Kubu jako první zaujala *Návštěva malé smrti*. Zaujaly ho barvy. Knihu si prohlédl a zavřel. Zeptala jsem se co v knize našel. Mlčel. „Byl tam pan a paní“. Na otázku, co se mu v knize líbilo odpověděl „ta smrtka“. Dále si o knize povídat nechtěl.

Jako druhou knihu zvolil *Když dinosaurům někdo umře*. Tuto knihu si prohlížel podstatně déle. U obrázku, kde proti sobě válčí dva dinosauři se Kuba zastavil. „Můj praděda taky válčil. V druhé světové. A zemřel tam, jako hrdina.“ Kuba to vyprávěl s pyšností v hlase. „Akorát nechápu, proč válčí tady. Co je tady napsáno?“. Kubu zajímala válka, proč lidé válčí a kdo proti komu bojoval v druhé světové válce. O válce jsme mluvili dohromady patnáct minut. Kniha se Kubovi líbila a chtěl by jí mít ve školce.

Zuzana

Rozhovor proběhl ve školce během odpoledního odpočinku. Společně jsme byly v prázdné třídě. Atmosféra byl příjemná.

Zuzana si vybrala knihu *O smrti smrtících*. Líbila se jí fialová barva přední strany. Všimla si, že přední strana textu je napsaná z kostí. U obrázků se velmi často smála. Vtipný jí přišel obrázek hotdogu.

Ptala jsem se Zuzanky přímo na otázky z knihy „co když se z někoho stane strašidlo a dostane chuť strašit?“ Na to odpověděla „jé to je vtipný...Asi se vrátí jako duch. Takovej ten bílej, ale oni jsou to jenom prostěradla, opravdu strašit neumí.“ Zuzanku kniha opravdu bavila a měla pořád dostatek otázek. „Proč se tady tahaj o toho koně?“ „Proč někdo nosí černé věci na pohřeb a tady ne?“

Adélka

Rozhovor proběhl ve školce v prázdné třídě. Adélka je velmi zvědavá a její maminka jí každý den před spaním čte.

Když dinosaurům někdo umře otevřela rovnou v polovině knihy a soustředila se na obrázky. „Proč nejsou v černym, na pohřeb se nosí černá přeci.“ Adélka si v knize často všímala detailů. „Seš si jistá, že jsou to dinosauři? Vypadá to jako ještěrka“. Ukazovala mi obrázek, kde je znázorněno úmrtí ptáčka. Vyprávěla mi o tom, že jednou také viděla mrtvého ptáčka na ulici. Také se zmínila o tom, že ji zemřel praděda a že mu nebyla na pohřbu. Velmi často ji napadaly zážitky spojené se smrtí. „Včera odvezli naší sousekku, ona totiž byla to, nemocná. Takže my nevíme, jestli umřela. Ale sanitka se nevrátila.“ Na Adélce bylo poznat, že si o tom ráda povídá. Samotným vyprávěním nedávala najevo smutek. Knihu chtěla půjčit domu.

Rudolf

Rozhovor proběhl v mateřské škole.

Ruda si vybral knihu *O smrti smrtících*. Zmínil, že i přesto, že fialovou barvou naznačuje, že je pro holky, není to pravda. Kniha se mu líbila také proto, že už umí pomalu číst a

knihu si dokáže přečíst sám. „Podívej, tady je napsáno...“ opakoval Ruda stále dokola. Zajímavé mu přišlo to, že v Mexiku u hrobu lidé nepláčou, ale tancují a zpívají. „A proč, dyť je to smutný.“ Vysvětlila jsem mu, že to není pohřeb, ale den, kdy chodí vzpomínat na zemřelé. „Aha, hm, tak možná, že je to hezký. Taky nerad brečím“.

4.2. Homosexualita

Knihy, kde najdete homosexuální pár, v mateřské školce jen tak nenajdete. Představte si situace, kdy si pro dítě do školky přijdou dvě maminky. Dítě je zvědavý tvor a dříve nebo později se zeptá proč. Učitelka mateřské školky by mohla nabídnout dětem nenásilný způsob vysvětlení například formou pohádky.

4.2.1. Hledání vhodné literatury

- Knihovna
- diskuzní fóra
- osoby ve svém okolí
- internetové portály - iLiteratura.cz

Proces probíhal stejně jako u hledání děl s tématem smrti. Na rozdíl od předešlého tématu, se tyto knihy hledaly těžce. V diskuzním fóru jsem narazila na silnou stěnu odporu a urážek na moji osobu. „To opravdu chcete toto téma číst malým dětem? Doufám, že svoje mít nikdy nebudete“.

Tabulka 4– Šmidingerova knihovna, oddělení pro děti (aktuální k dubnu 2017), klíč. sl.

„homosexualita“⁵

Jméno autora	název knihy	Rok vydání
Haan Linda de	Princ & princ	2013

4.2.2 Seznámení rodičů s literaturou

Představení samotných knih probíhalo z části z osobního rozhovoru, který se týkal příběhu, a z části z okopírovaných ukázek, které si rodiče mohli vzít domů. Ohlasy nebyly téměř žádné. Někteří rodiče se vyjádřili slovy „na tohle mají času dost“. Rodiče v mé první třídě a v druhé třídě s předčtením souhlasili až poté, co jsem každému osobně knihu ukázala a jen u knihy *Jura a lama*.

Tabulka 5 - Seznam nabízených knih:

Název autora	Název knihy
Haan Linda de	Princ a princ
Pilátová Markéta	Jura a lama

Rodiče

Rodiče Edy a Julie

Maminka dětí se ke knížkám vyjádřila se slovy: „určitě není důvod je od těchto knížek distancovat. Stejně se s tím v životě setkají. Aspoň nebudou na homosexuální pár v budoucnu koukat jako na něco divného“. Sama byla zvědavá, co budou děti na tyto knížky říkat.

⁵ Tabulka obsahuje jen knihy hodící se pro malé děti. Na webových stránkách seznam obsahuje další, které jsou ovšem určené dospívajícím dětem.

Rodiče Adélky

Mamince se tituly líbily a knihu *Jura a lama* si vzala domů. „My čteme každý den před spaním. Tahle vypadá dobře. Líbí se mi, jak jsou v knize zajímavá jména. Já to si budu asi plést“.

Rodiče ve třídě

Jak jsem zmínila na začátku této kapitoly, knihu *Jura a lama* jsem četla dětem ve své první a v druhé třídě ve školce před spaním současně. Všem rodičům (čtyřiceti) jsem knihu ukázala a nikdo z nich neměl výhrady.

4.2.3. Seznámení dětí s literaturou

Děti si mohly vybrat ze dvou zmíněných titulů.

Tabulka 5 - Seznam nabízených knih:

Eduard a Julie

Čtení a rozhovory proběhly v rodinném prostředí dětí. Děti měly dobrou náladu a na čtení se těšily.

Děti se shodly na knize *Princ a princ*. oba si při čtení prohlíželi obrázky. Po přečtení následovalo ticho. Erik upozornil na obrázek stojícího prince v pozadí. Na otázky typu „co se vám v knize líbilo“ odpověděl Erik „líbily se mi ty jejich koruny“. Nějakou dobu jsme se soustředili jen na samotné detaily knihy. *Přišlo vám v knize něco zajímavého?* Julie: „No, dávali si pusy. A bylo u nich srdíčko, tak se asi měli rádi. Tak by mě zajímalo, jestli byla ta princezna smutná, že si nevybral ji. Mě by to asi štvalo.“ Po této odpovědi se do rozhovoru připojili rodiče, kteří si tuto konverzaci chtěli vést sami. Kniha měla celkově úspěch. Rodiče si s dále s dětmi povídali o obrázcích, co se jim tam líbí a nelíbí. Zajímavá

situace nastala, když se maminka zeptala na otázku „nepřijde vám tam něco divného?“ Následovala odpověď starší Julinky: „No jako je to trochu divný. Normálně se přece pusinkujou maminka s tatínkem, ale oni jsou dva kluci.“ Maminka vysvětlila Julince, že i dva kluci se můžou mít rádi. Mladší Eda se do rozhovoru nezapojil.

Adélka

Knihu *Jura a lama* si Adélky maminka vzala domů a četla každý den před spaním. Až po úplném dočtení jsem s ní vedla rozhovor. Maminku jsem poprosila, aby neupozorňovala na fakt dvou maminek a řekla mi, až si toho Adélka všimne sama. Ze začátku knihy Adélka dvě maminky nezaregistrovala a všimla si jich až ve třetí kapitole.

Adélka vyprávěla příběh: „No je to o chlapečkovi Jurovi, kterému jednou rodiče přivezli kamion plnejch lam. Jo a měl dvě maminky. *Pamatuješ si, jak se jmenovaly?* „začínalo to na ‚j‘ Jola a Jula, myslim.“ Zeptala jsem se, jestli si pamatuje nějaká zajímavá jména, odpověděla: „Jo, byl tam skvělej kocour. Jmenoval se Micifuk a byl hrozně srandovní. Jo a mamka to ze začátku pořád pletla, ty jména.“ Anička mi vyprávěla velmi detailně příběh a vypadalo to, že se jí kniha opravdu líbila. Dostaly jsme se společně na zajímavé otázky. „Jak to, že měly dvě maminky chlapečka?“ Anička vymýšlela teorie typu „asi jim ho někdo dal, jako v košíku. To jsem viděla někde v pohádkách. To by bylo hezký, dostat miminko jen tak v košíku.“

Knihu *Princ a princ* Adélka číst nechtěla, připadala jí pro malé děti. Nad titulem se nepozastavila.

Čtení ve skupině

Knihu *Jura a lama* jsem četla ve své a v druhé třídě ve školce před spaním necelé dva týdny. Věková skupina byla od tří do čtyř let.

Ze začátku je důležité zmínit, že pro mě bylo podstatné sledovat to, zda se děti pozastaví nad samotným faktem dvou maminek.

Každý den jsme zvládli jednu kapitolu. Čtení probíhalo klasicky jako každý jiný den. Během čtení jsem dětem ukazovala obrázky. Vždy po spaní jsme si o pohádce povídali a opakovali jsme si vtipná jména maminek a zvířat z knihy. Velkou pozornost děti věnovaly kocourovi z příběhu, toho i během odpoledne malovaly u stolečku. Nikdo z dětí se nepozastavil nad dvěma maminkami. Ozývaly se otázky typu: „Co je to za zvíře?“, „jak to, že doma chovají lamy?“, „proč se ty ovce nebaví s tima lamama?“, „proč mají všichni tak vtipná jména?“

4.3. Rozdílné etnikum

Tituly, kde se objevuje rozdílné etnikum, by ve školní knihovně chybět neměly. Děti by se měly seznamovat s pestrým světem, kde najdeme osoby s různými barvami pleti. V RVP PV najdeme i kapitolu věnovanou multikulturní výchově. Učitelka by měla být dobrým vzorem, mít přehled a být připravená na otázky dětí.

4.3.1. Hledání vhodné literatury

- Knihovna
- diskuzní fóra
- osoby ve svém okolí
- internetové portály - iLiteratura.cz

Opět v porovnání s tematikou smrti, bylo hledání knih s etnickou rozdílností náročnější.

V diskuzním fóru zazněly zajímavé tituly. Například od severského autora *Mika Waltari* – *Čínská kočka a jiné příběhy*, *Gejza Demeter* – *Ráj na zemi*. Také zde zazněl pracovní list *Náš kamarád Dezi* – *Univerzita Karlova*.

Hledání v online katalogu v městské knihovně ve Strakonici se objevily tituly, pouze při zadání klíčového slova „romské“ a „japonské“

Tabulka 6 – Šmidingerova knihovna, oddělení pro děti (aktuální k dubnu 2017), kl.sl. „romské“ a „japonské“.

Jméno autora	Název knihy	Rok vydání
Demeter Gejza	Ráj na zemi	2011
Doskočilová Hana	O Mamě Romě a romském pámbíčkoví	2001
Pilátová Markéta	Kiko a tajemství papírového motýla	2010
Pilátová Markéta	Kiko a tulipán	2016

4.3.2 Seznámení rodičů s literaturou

Představení samotných knih probíhalo z části z osobního rozhovoru, který se týkal příběhu, a z části z okopírovaných ukázek, které si rodiče mohli vzít domů. Někteří z nich, si o knihách chtěli povídat a poradit se, zda je to vzhledem k jejich věku vhodné. Protože se některým rodičům, z mého seznamu dětí, pohádky nelíbily, chybí i zápis v kapitole *Seznámení dětí s literaturou*. Obsahuje proto jen děti tři.

Tabulka 6 - Seznam nabízených knih:

Název autora	Název knihy
Březinová Ivona	Začarovaná třída
Demeter Gejza	Ráj na Zemi
Doskočilová Hana	O Mamě Romě a romském pámbíčkoví

Pilátová Markéta	Kiko a tajemství papírového motýla
------------------	------------------------------------

Rodiče

Rodiče Zuzany

„Pohádky mi přijdou až pro starší. Nemám problém s tímhle tématem, jen se mi prostě nelíbí“

Rodiče Jakuba

„Já jsem si doma prošla ten *Ráj na zemi* a nelíbí se mi, jak jsou tam sprostý slova.“

4.3.3. Seznámení dětí s literaturou

Děti si mohly vybrat mezi výše uvedenými tituly.

Eduard a Julie

Čtení proběhlo v jejich rodinném domě. Atmosféra byla příjemná a děti se na knihy těšily. Dětem jsem ze začátku nevysvětlila, kdo je to Rom.

Děti si vybraly si knihu *Ráj na zemi*. Kapitulu jsem zkrátila a vynechala vulgarismy. Během čtení se děti usmívaly a starší Julie se hlasitě smála. Hned po skončení se začala ptát na to, co znamená, že byl upečený akorát. Pořád opakovala: „Ani černý, ani bílý ani žlutý.“ Do konverzace vstoupili rodiče a chtěli to dětem vysvětlit sami. Malý Eda se nevyjadřoval.

Adélka

Čtení proběhlo ve školce v době odpoledního klidu. Adélka měla dobrou náladu.

Adélka si vybrala knihu *Ráj na zemi*. Líbily se jí obrázky na přední strany. Podle ní je to nějaká paní, která letí na drakovi. Vysvětlila jsem jí, že se pohádky jmenují romské a rovnou položila otázku, jestli ví, kdo je to Rom. „To jsou takovýty černý, potkáváme je s mamkou před kauflandem. Občas jsou sprostý, ale já jim stejně nerozumím“. Přečetly jsme první pohádku, vynechala jsem vulgarismy a pohádku trochu zkrátila, a Adélku zaujala pasáž, kdy Bůh vytvářel lidi. „Já to nechápu, jak že byl akorát? Žlutý jsou Japonci, černý jsou z Afriky, bílý jsme my a kdo jsou teda ty akorát?“. Společně jsme vymýšlely, kdo by ještě mohl mít žlutou barvu pleti a Adélce po chvíli došlo, že tím „akorát“ byl myšlený právě Rom. „No jo, dyť se jmenují romské.“

5. Výsledky

Tato kapitola zodpovídá předem stanovené výzkumné otázky.

Jak reagují děti na literaturu s tématem smrti?

Při své práci jsem pozorovala, jaká kniha je zaujme jako první. Každé dítě si vybralo knihu, která se jim líbila především kvůli ilustracím. „Obrázky“ byly i většina odpovědí na to, co se jim na knize líbí. Předškolní děti byly velice zvědavé a všímaly si v knihách maličkostí. Menší děti zajímala hlavně zvířata. Okamžitě odváděly pozornost na to, že mají doma také zvířátka, jak se jmenuje apod. Na žádném z dětí nebylo znát žádných známek smutku. Větší děti si rádi povídaly o smrti, měly spoustu otázek a doprovázely to svými vlastními nabitými zážitky. Děti samy zmiňovaly fakt, že na pohřbu nikdy nebyly, i přesto, že jim někdo z rodiny zemřel.

Jak reagují děti na literaturu s tématem homosexuality?

U těchto titulů jsme s dětmi byly celkem omezeni počtem titulů a počtem rodičů, kteří by schválili čtení knih. Při čtení knihy *Jura a lama*, kterou jsme předčítaly před spaním, si ani jeden jedinec nepozastavil nad faktem, že jsou v knize dvě maminky. Dětem přišla vtipná jména v knize. U předškolních dětí se jen jedna holčička pozastavila nad tím, proč má postava v knize dvě maminky. Automaticky chápala, že dvě maminky nemohou mít bez tatínka miminko, a proto vymýšlela, jak se to asi stalo, že mají syna.

Jak reagují děti na literaturu s tématem etnické rozdílnosti?

Zde jsme byly s dětmi opět omezeni jak tituly, tak rodiči. Ze šesti dětí čtení proběhlo jen se dvěma. Děti vybíraly knihu opět podle vzhledu. Byly velice zvědavé a pohádky je

zaujaly. Samy při čtení zkoušely, jak vypadá tzv. Číňan a chtěly si pořád povídat o tom, jak to, že má každý jinou barvu pleti. O Romech se vyjádřily ošklivě jen když citovaly, co zaslechly někde ve společnosti.

Jsou rodiče otevřeni kontroverzním tématům?

Smrt

Knihy o smrti rodiče vnímaly různě. Z dvaceti oslovených souhlasilo šest. Určitě je to více než u zbylých dvou témat. Mezi rodiče se nacházeli obrovské rozdíly. Někteří rodiče berou smrt, jako naprostou samozřejmost a nemají důvod nemluvit o ní i s dětmi. Někdo se vyjadřoval tak, že jsou na to ještě malé. Některým rodičům přišly knihy moc smutné a báli se, aby děti neplakaly.

Homosexualita

V těchto knihách byli rodiče také nejednotní. V mé a druhé třídě, rodiče souhlasili s knihou *Jura a lama* až potom, co jsem jim knihu ukázala jednotlivě. Nemohla bych potvrdit, že jsou rodiče otevřeni. Knihu *Princ a princ* mi dovolili přečíst jen u tří dětí, z toho byli jedni sourozenci.

Etnická rozdílnost

U těchto knih byli rodiče velmi otevřeni. Bohužel se objevil problém, že si rodiče mezi knihami nevybrali. Přišly jim pro jejich věk nevhodné.

Lze snadno najít knihy s těmito tématy?

Nelze. Ve společnosti se o těchto knihách moc nemluví a v knihovnách je potřeba narazit na informovanou paní knihovnici. Hledání knih bylo opravdu časově náročné

6. Diskuze

Ve všech zmíněných zkoumaných tématech se děti chovaly naprosto přirozeně a neprojevovali známky jiného chování než obvykle. Žádných knih se děti nebály a tím se vyvrátily obavy rodičů. Důležité je zopakovat, že všechny děti mě znaly ze své školky.

Jelikož se ve společnosti o těchto knihách nemluví, vytváří se zde prostor pro vytváření jakéhosi tabu. Problém může být v počtu knih, které se na tyto témata vydávají. Protože jich není mnoho, lidé je samozřejmě neznají.

Největším problémem v mé práci vidím fakt, že s předčítáním knih souhlasilo málo rodičů.

Závěr

Tato práce vám měla přiblížit téma smrti, homosexuality a etnických rozdílů v knize pro děti a mládež. Vzhledem k mému oboru jsem se snažila zařazovat knihy pro předškolní děti. Cílem práce bylo zjistit, jak děti na tyto knihy reagují.

Teoretická část vymezovala podstatné termíny a dále jsme se soustředili na vydané knihy, kterým byla věnována značná pozornost, jelikož knihy byly podstatné pro praktickou část.

V praktické části jsme se soustředili na samotný výzkum. Je zde popsán proces, kterým si výzkumná část prošla. Od hledání vhodných literárních pramenů až po samotné čtení knih dětem. Kvůli počtu dětí, nelze získaná data zobecňovat.

Jako pozitivní a přínosné pro můj osobní i profesní život vidím to, že díky tomu, že se knihy špatně hledaly, jsem ale měla tu možnost se důkladně s každou z nich seznámit. Rozhodně se budu ve svém pokračování cítit dobře, když budu moci rodičům nabídnout případnou pomoc. Zajímavé bylo také provádět jednotlivé rozhovory s dětmi. Až během nich jsem si uvědomila další problém, který se týká vztahem mezi učitelem a dítětem. Děti si naprosto užívaly to, že mají konečně svůj vlastní prostor pro sdělení vlastního názoru. Vzájemně jsme si rozhovory užívaly.

Seznam použitých zdrojů

1. BROWN, Laurene Krasny a Marc Tolon BROWN. *Když Dinosaurům někdo umře: malá knížka o velkých starostech pro malé i velké*. V Praze: Cesta domů, 2010. ISBN 978-80-904516-0-5.
2. BŘEZINOVÁ, Ivona. *Začarovaná třída*. Ilustroval Jaromír František PALME. Praha: JaS, 2012. ISBN 978-80-904936-4-3.
3. CROWTHER, Kitty. *Návštěva malé smrti*. Praha: Baobab, 2013. ISBN 978-80-87060-67-4.
4. DEMETER, Gejza, ANDRŠ, Zbyněk, ed. *Ráj na zemi: romské pohádky*. Ilustroval Martina ŠPINKOVÁ. Praha: Triáda, 2011. Delfín (Triáda). ISBN 978-80-87256-51-0.
5. FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: Vtip a jeho vztah k nevědomí : Teoretická část*. Praha: Práh, 1991. ISBN 80-900835-1-X.
6. GAARDER, Jostein. *Anton a Jonatán*. Ilustroval Akın DÜZAKIN. V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03698-4.
7. GROLLMAN, Earl A. *Slon v pokoji: o smrti a zármutku pro dospívající*. Přeložil Lenka KAPSOVÁ. Praha: Cesta domů, 2016. ISBN 978-80-88126-13-3.
8. HAAN, Linda de. *Princ & princ*. Ilustroval Stern NIJLAND, přeložil Adéla ELBEL. Praha: Meander, 2013. Modrý slon (Meander), 60. sv. ISBN 978-80-87596-31-9.
9. KRAFT, Hartmut. *Tabu: magie a sociální skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 2006. Kolumbus. ISBN 80-204-1345-6.
10. KÜBLER-ROSSOVÁ, E.: *O smrti a umírání*. Turnov: Arica, 1993. ISBN 80-900134-6-5.
11. ONDOK, Josef Petr. *Bioetika*. Svitavy: Trinitas, 1999. Studie teologické fakulty Jihočeské univerzity (Trinitas). ISBN 80-86036-24-3.
12. PILÁTOVÁ, Markéta. *Jura a lama*. Ilustroval Dora DUTKOVÁ. V Praze: LePress, 2012. ISBN 978-80-904193-3-9.

13. PILÁTOVÁ, Markéta. *Kiko a tajemství papírového motýla*. Ilustroval Daniel MICHALÍK. Praha: Meander, 2010. Modrý slon (Meander). ISBN 978-80-86283-81-4.
14. PILÁTOVÁ, Markéta. *Kiko a tulipán*. Ilustroval Daniel MICHALÍK. Praha: Meander, 2016. Modrý slon (Meander). ISBN 978-80-87596-89-0.
15. PLEVOVÁ, Ilona a Regina SLOWIK. *Komunikace s dětským pacientem*. Praha: Grada, 2010. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-2968-8.
16. PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe: ..ale jenom na skok*. 2. vydání. Ilustroval Markéta PRACHATICKÁ. V Praze: Albatros, 2017. ISBN 978-80-00-04614-3.
17. ROŽNOVSKÁ, Lenka. *Bílý tygr*. Ilustroval Iveta AUTRATOVÁ. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4671-5.
18. RUŠAR, Daniel. *Kamzíkův velký skok*. Ilustroval Ľuboslav PAĽO. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1009-2.
19. ŘÍČANOVÁ, Tereza. *Kozí knížka*. Praha: Baobab, c2005. ISBN 80-903276-6-4.
20. STALFELT, Pernilla. *O smrti smrtoucí*. Přeložil Dagmar HARTLOVÁ. Praha: Cesta domů, 2016. Bludiště (Cesta domů). ISBN 978-80-88126-10-2.
21. STAVARIČ, Michael. *Děvčátko s kosou*. Ilustroval Dorothee SCHWAB, přeložil Michaela ŠKULTÉTY. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0805-1.
22. SUŠKOVÁ, Kateřina. *Počkej, milá smrti*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2013. ISBN 978-80-7467-062-6.
23. ŠPINKOVÁ, Martina. *Anna a Anička: o životě na začátku a na konci*. V Praze: Cesta domů, 2014. Bludiště (Cesta domů). ISBN 978-80-904516-9-8.
24. VITOŇ, Jan a Miloš VELEMÍNSKÝ. *Etický aspekt komunikace v pediatrii a v kontaktu s umíráním a smrtí - jeho reflexe v umělecké literatuře*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-844-3.
25. SKUTIL, Martin a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367778-7.
26. NEDBÁLKOVÁ, Kateřina and Eva POLÁŠKOVÁ. *Gay a lesbické rodiny*. In *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování :*

sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2005. p. 120-131, 11 pp. ISBN 80-244-1059-1.

27. Mojesmrt.cz. In: *Mojesmrt.cz* [online]. [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: <http://mojesmrt.cz/jak-umirame>
28. VYCHODILOVÁ, Eva. *Smrt není tabu. Mluvte o ní i s dětmi* [online]. [cit. 2017-07-11]. Dostupné z: http://ona.idnes.cz/smrt-neni-tabu-mluvte-o-ni-i-s-detmi-duf/deti.aspx?c=A110202_085530_deti_job
29. *Jura a jeho dvě maminky*. In: [Http://www.ceskatelevize.cz](http://www.ceskatelevize.cz) [online]. 2012 [cit. 2016-06-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1162493-jura-a-jeho-dve-maminky>
30. *Milé děti, žili byli dva princové. Milovali se, a tak se vzali*. In: *Česká televize* [online]. 2013 [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1096662-mile-deti-zili-byli-dva-princove-milovali-se-a-tak-se-vzali>

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Seznam dětí

Tabulka 2 – Šmidingerova knihovna (aktuální k dubnu 2017), klíč. sl. „smrt“

Tabulka 3- Seznam nabízených knih

Tabulka 4– Šmidingerova knihovna, oddělení pro děti (aktuální k dubnu 2017), klíč. sl.

Tabulka 5 - Seznam nabízených knih:

Tabulka 6 – Šmidingerova knihovna, oddělení pro děti (aktuální k dubnu 2017), kl.sl.

„romské“ a „japonské.